

Dünya İnsan Bilimleri Dergisi

World Journal of Human Sciences

ISSN: 2717-6665

Ocak 2023

Cilt/Volume: 2023

Sayı/Issue: 1

İstanbul Hatıralar ve Şehir’de Gotik Bir Unsur Olarak Karanlık ve Kasvetli Ev/Apartman

Dark and Gloomy House/Apartment as a Gothic Element in Istanbul Memories and the City Book

Derya Kılıçkaya*

Özet

Korku edebiyatı da denen gotik edebiyat, geniş sur ve kalelerle çevrili konakları/ şatoları, bu konutlardaki esrarlı ve ürpertici odaları ile dikkat çeker. Bu makalede, Orhan Pamuk tarafından 2003’te yayımlanan *İstanbul Hatıralar ve Şehir* isimli kitaba değinilmiştir. Eserde Pamuk’un yaşadığı ve bahsini ettiği evler, gotik edebiyatın / sinemanın karanlık, kasvetli ve gölgeli konaklarını, şatolarını hatırlatır. Çocukluğunu ve gençliğini ışığı az, sıkıcı ve boğucu mekânlarda geçirmek zorunda kalan Pamuk, bu evlerdeki eşyaların üzerindeki tesirinden uzun uzadıya bahseder. Gotik edebiyatın/sinemanın mekânlarında yaşamaya mahkûm olmuş Pamuk’un üzerinde, bu evlerin/apartmanların kuvvetli tesiri olur. Şahsiyetinin ve kimliğinin inşasında, gotik denebilecek bu evlerin ne gibi değişikliklere sebep olduğunu eserinde anlatır. Bu makalede, Pamuk’un anlattığı apartman daireleri ile gotik edebiyat ve sinemanın mekânı karşılaştırılmıştır. Gotik mekân ile Pamuk’un evlerinin benzerlikleri ortaya konulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Gotik, Ev, Apartman, Orhan Pamuk, *İstanbul Hatıralar ve Şehir*.

* **Sorumlu Yazar/Corresponding author:** Öğr.Gör.Dr., Kocaeli Üniversitesi, derya.kilickaya@kocaeli.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5964-5485.

Atıf/Citation: Kılıçkaya, D. (2023). *İstanbul Hatıralar ve Şehir’de Gotik Bir Unsur Olarak Karanlık ve Kasvetli Ev/Apartman*. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*. 2023 (1), 1-16.

Geliş/Received: 25.05.2022

Kabul/Accepted: 03.10.2022

Abstract

Gothic literature, which is also called horror literature, draws attention with its mansions / castles surrounded by large walls and castles, and the mysterious and creepy rooms in these residences. In this article, the book named *Istanbul Memories and the City* book published by Orhan Pamuk in 2003 is mentioned. The houses where Pamuk lived and mentioned in the work remind of the dark, gloomy and shady mansions and castles of gothic literature/cinema. Pamuk, who had to spend his childhood and youth in places where light is less, boring and suffocating, talks at length about the effect of the furniture in these houses. These houses/apartments had a strong influence on Pamuk, who was condemned to live in the spaces of Gothic literature/cinema. He tells in his work what kind of changes these houses, which can be called gothic, caused in the construction of his personality and identity. In this article, flats told by Pamuk and the space of gothic literature and cinema are compared. The similarities between the Gothic space and Pamuk's houses are revealed.

Keywords: Gothic, House, Apartment, Orhan Pamuk, Istanbul Memories and the City.

Giriş

İstanbul Hatıralar ve Şehir, Orhan Pamuk'un 2003 yılında yayımladığı hem hatıra kitabı hem de deneme türünde yazılmış eseridir. Kitapta Pamuk, çocukluğundan yirmi iki yaşında romancı olmaya karar verdiği güne kadarki süreyi, bu dönemin İstanbul'unu ve kendisinin şehirle kurduğu bağı anlatır. Bu hatıralardan anlaşıldığı kadarıyla, Pamuk'un yaşadığı ilk apartman, Ayazpaşa'daki Ongan Apartmanı'dır. Pamuk, doğduktan hemen sonra bu apartmana götürülür, çünkü o sırada Pamuk Apartmanı henüz inşa hâlinindedir. Ayazpaşa'daki bu apartman, Park Otel'in hemen karşısında yer almaktadır.

Orhan Pamuk'un 1983 yılında verdiği bir röportajda, yaşamını nasıl anımsadığını ifade ederken kullandığı kelimeler arasında “apartman”ın iki kez geçiyor olması ilgi çekicidir:

“Apartmanlar, karanlık merdivenler, tozlu, gürültülü radyatörler, anneler, babalar, babaanneler, anlamsız büfeler, futbolcular, halalar, amcalar, son tramvaylar, güvercinlerin uyukladığı apartman aralıkları, çirkin ve ahmak avizeler, kitaplar, hamam böcekleri, trafik...” (Pamuk, 1983, s.12)

Hatıralarından anlaşıldığı kadarıyla o, hep “gölgeler içinde”, “gölgelerle kaplı” evlerde yaşar, çocukluğunu ve gençliğini karanlık ortamlarda sürdürmek zorunda kalır. Bu makalede, Pamuk'un yaşadığı karanlık, kasvetli ve gölgelerle kaplı evlerin gotik edebiyatın evleriyle olan bağı üzerinde durulacaktır.

1. Orhan Pamuk Özelinde Konaktan Apartmana Geçiş

Mimari, insanı tüm çevresiyle birlikte etkiler. Bahçeli konaklardan, üç oda bir salon apartman dairesine geçiş, insanı odalara hapsedmeye, doğayla, hayvanla ilişkisini sonlandırmaya ve içe dönük bir yaşam sürdürmeye götürür. “Konaktan apartmana geçiş, modern kent kültürüne evrilmeyi yansıttığı gibi bireyleri daha izole bir hayatın içine de sevk eder” (Kanter, 2020, s. 1038). Bu durum değişimi, insanı diğer canlılardan kopararak yalnızlaştırır.

1952 doğumlu olan yazar, kitabında İstanbul'un apartmanlaşma sürecinden de bahseder. Dünyaya gelişinden yüz sene kadar önce, Nerval'in bugün Taksim Meydanı denen yeri ve çevresini, çam ve ceviz ağaçlarının gölgelediği kocaman, sonsuz bir yayla, olarak nitelemesi Orhan Pamuk'u şaşırtır. Çünkü o, burasının çok eskiden beri apartmanlarla dolu olduğu duygusuna kapılmıştır. Bu kadar çok apartmanın bir arada olması, insanın bu duyguya kapılmasına neden olur. Osmanlı Devleti'nin ilk modern konutları ise Beyoğlu apartmanlarıdır:

“Osmanlı İmparatorluğu'nun batılılaşma sürecine paralel olarak İstanbul'un yeni fiziksel yüzünü oluşturan; Beyoğlu'nda inşa edilen “modern apartmanlar” yeni bir yaşam

tarzını müjdelemekte ve saraya yakın varlıklı kişiler de konaklarını terk ederek apartmanlara ayak uydurmaya çalışarak, modernleşme yolunda ilerlemektedirler” (Görgülü, 2012, s. 97-98).

Apartmanlaşma, Beyoğlu ve çevresinde başlar, diğer semtlere zamanla sirayet eder.

Orhan Pamuk, apartman binalarından söz ederken onların, “yok edici”liğinden ve çirkinliğinden dem vurur. Çocukluğunda hep boş olarak gördüğü Boğaz tepeleri, kırk yıl içerisinde “çirkin” apartman bloklarıyla dolar. Çirkin, yeni ve beton apartmanlar arasından titreyen bir mendile benzeyen Boğaz’ı görmeye çalışmak, o dönem insanların çabalarından biridir. Beton apartmanlarla bozulan tek yer Boğaz değildir. Pamuk, kitabında Kocamustafapaşa ve Haliç’in de aynı akıbeta uğradığını belirtir:

“... bir yokuşun başından, bir cami duvarıyla be-te-be kaplı berbat bir apartmanın arasından gözüken Haliç manzarası...” (Pamuk, 2021, 322).

O, apartmanı sevmemesine rağmen, apartmanda yaşamaya mahkûm olmuş ve buna alışmış bir insandır. Özellikle, be-te-be kaplı ve kocaman pencere binalarla çevrili olan Halaskârgazi Caddesi’ni sevmediğini belirtir. Boşlukların kısa sürede dolmasının nedenlerinden biri apartman sevdası olduğu gibi, maddi ihtiraslardır. Mülkiyet heyecanları nedeniyle kavga eden aile bireyleri yüzünden, bölüne bölüne ufacak kalmış arsalar üzerine yapılan çarpık apartmanlar, Orhan Pamuk’a havasız ve enerjisiz gelir.

Bir aile apartmanına sahip olan Pamuklar, bu apartmanın çeşitli katlarına yayılmış bir şekilde yaşarlar:

“Osmanlıya özgü bir konut sunum biçimi olan aile apartmanları, çekirdek aileyle geleneksel aileyi buluşturan ilginç bir ara çözüm niteliğinde geliştirilmiştir” (Bilgin’den aktaran Erdoğan; Birol, 2021, s. 1571).

Aile, 1951 yılına kadar büyük taş bir konakta ikamet eder. 1951’de, konak terk edilir, özel bir ilkokula kiraya verilir. Pamuk Apartmanı, Nişantaşı’nda, bir zamanlar büyük bir paşa konağının bahçesi olan geniş arazinin kenarına inşa edilir.

“Tarihsel süreç içinde Nişantaşı, bir değişim ve dönüşüm geçirerek İstanbul’un önemli merkezlerinden birisi hâline gelir. Zaman içinde tarihe ışık tutan konakların yerini apartmanların almasıyla Nişantaşı’nda modernizmin izleri görülmeye başlanır. 7 Haziran 1952 yılında Nişantaşı’nda böyle bir apartmanda dünyaya gözlerini açan Pamuk’un hayatında ve sanatında buna benzer apartmanların etkisi büyüktür” (Doğan, 2019, s. 33).

Karşıdaki apartman ise Mabeyinci Faik Bey Konağı’nın yıkıntıları üzerine yapılır.

Pamuk Apartmanı’nda, İstanbul’daki yanık ve yıkık konaklar sessizlikle geçiştirilir, çünkü yıkıp yakıp yerine “Batılı” modern bir apartman dikmek, Pamuk’a göre unutmamanın bir yoludur:

“Böylece şehrin hızla büyüdüğü 1970’lere kadar, Boğaz’ın büyük ahşap konaklarının ve yalıların çoğu (...) yerlerine bir apartman yapılma umuduyla sinsice yakılarak benim çocukluğumda yok olup gittiler” (Pamuk, 2021: 64).

Pamuk Apartmanı bir “apartman” olmasına rağmen, aile burada bir konak hayatı yaşar. Katlar arasında, tıpkı büyük bir aile konağının kısımları arasında olduğu gibi, sürekli bir gidiş geliş söz konusudur. O dönemin modasına uygun olarak apartmana, ailenin isminin bulunduğu “Pamuk Apartmanı” yazılır. Bu, bir statü sembolüdür. Bu apartman, bütün aile bireylerini aynı çatı altında tutacak kadar büyüktür. Birimler ayrı olsa da Pamuk’un annesi, babası, ağabeyi, babaannesi, amcaları, halaları ve yengeleri beş katlı bu apartmanda birlikte yaşarlar. Dolayısıyla çocuk Orhan Pamuk, bu yıllarda apartmanın tamamını kendi evi olarak görmektedir.

Orhan Pamuk, kendi yaşadığı apartmanı öne çıkarmak suretiyle bu dönem İstanbul’unun apartman daireleri ve bu dairelerin odaları hakkında geniş bilgiler verir. Dairedeki her odanın ayrı bir yeri vardır. Bunları, eşyaları ile birlikte uzun uzun değerlendiren Pamuk, dönemin çok katlı apartmanlarına ve buradaki yaşama dair ehemmiyetli bilgiler vermiş olur.

2. Gotik Bir Unsur Olarak Karanlık ve Kasvetli Evler/Apartmanlar

Gotik terimi, adını eski bir Cermen kavmi olan Gotlardan alır. Ancak terimin yazınsal olarak kullanımı, asıl anlamından Orta Çağ sanatı ve sezmesi anlamlarına kaydırılır. Genellikle bu adlandırma, akımın içinde olan anlatıların dekorlarında, arka planlarında sıklıkla bulunan Orta Çağ gotik mimarisine gönderme yapar:

“Yazarlar ekseriyetle bu tarz mimari yapıları (şatolar, harabe eski yapılar, karanlık, ıssız dehlizler, kaleler) yapıtlarında sıkça dekor olarak kullanmışlardır” (Morkoç, 2021, s. 21).

“Öncelikli olarak mimari bir kavram olan ‘Gotik’ sıfatı Orta Çağ mimarisine ve sonrasında Orta Çağ ile ilgili her şeye yakıştırıldığından ve bu romanların çoğu da eski şatolarda, manastırlarda ve yıkıntılarla dolu bir orta çağ mekanında geçmiş olduğundan, XVIII. ve XIX. yüzyılın başında rağbet gören bu roman türüne ‘Gotik’ adı verilmiştir” (Buhara, 2008, s. 9-10).

Karanlık ve ölüm, gotik edebiyat ve sinemanın en önemli unsurlarındandır. Karanlık ve kasvetli olanın önem kazandığı, daha çok kötümser (pesimist) doğayı ele alan gotik romanlar, günümüze kadar popüler olma durumunu sürdürür (Özgör, 2017, s. i). Gotik edebiyat ve

sinema; tavan arası gibi sıkıcı, boğucu, karanlık ve kasvetli alanları sever. Bu edebiyatın ürünleri, genelde böyle mekânlarda geçer (Kılıçkaya, 2016, s. 689). Edebiyatta gotik, neo-gotik (yeni gotik) olarak geleceğe kuşkuyla bakan karamsar yönüyle, karanlık bir yazın çeşididir (Özgör, 2017, s. 27). Romantik öncesi dönem ve romantik dönemde, sanatçıların kişinin iç dünyasını anlamalarıyla birlikte çok şey değişir. İnsanın iç dünyasının karışık, gizemli ve korkutucu olduğunu anlayan yazarlara, bu noktadan sonra Orta Çağ'ın karanlık ve sıkıntı verici gotik yerlerini anlatmak ideal gelir. Bu tür hisleri mekân vasıtasıyla anlatabileceklerine inanan yazarlar, böylelikle insanın iç karışıklığını daha rahat ifade edebilirler. Dolayısıyla gotik dendiğinde akla, o edebiyat eserinin yahut filmin geçtiği mekân/yer gelir. Romantik akımla birlikte terminolojiye de giren gotik romanın hususiyetlerinden biri de olayların boğucu, korkutan ve tuzağa düşürebilen bu tür yerlerde geçmesidir (Koçsoy, 2010, s. 92). Karakterleri kadar mekânlarıyla da gizem ve korku dolu olan gotik eserler, karanlık ve kasvet veren yerleri ile gayet bunalıcıdır:

“Gerek psikolojik olarak, gerekse fiziksel şekilde yaşanan korkunun, gizemlinin, tabiatüstü olanın, insanlar tarafından terk edilmiş mekânların, kale, zindan gibi kasvet veren yerlerin, bilinmez geçitlerin, ormanların, vahşi tabiatın, harabe haline gelmiş manastırların, işkence yerlerinin, karanlığın, geriye gidişin, delirmenin, gelecekle ilgili büyük tahminlerin ve etkileri devam eden lanetlerin bulunduğu gotik eserlerde, karakterler de mekânlar gibi sıra dışıdır” (Yavuz; Geçikli, 2008, s. 175).

Bünyesinde tekinsizliği barındıran gotik, ürpertici duyumlara sebep olur. Bir eserin gotik sayılabilmesi için gerekli olan bu tekinsizlik ve ürperticilik, beraberinde karanlık ve kasvetli mekânları da getirir:

“Freud ve Umberto Eco’nun yaptığı çözümlemelere göre ‘tekinsizlik’ Latince zaman üzerinden geceyi anlatırken kullanılan bir ifade iken Yunancada tuhaf, yabancı; İngilizcede rahatsız edici, sıkıntılı, tedirgin, karanlık, üzüntülü, kasvetli, iç karartıcı, anlaşılmaz, gizemli, garip, solgun, korkunç, perili; Fransızcada kaygı verici, uğursuz, kasvetli; İspanyolcada şüpheli, kötülük habercisi, kasvetli, uğursuz; Arapçada ve İbranicede iblisçe, tüyler ürpertici, tedirgin edici, endişeli bir korkuya yol açan, hayalet, sis, gece motifi anlamlarına gelmektedir” (Kısmet, 2021, s. 191).

Derinlik, karanlık, çıkmaz koridorlar, kasvet insanın içsel bunalımlarının, batıl korkularının imajlarıdır. Orhan Pamuk ise *İstanbul Hatıralar ve Şehir*’de yaşadığı evleri anlatırken hep “karanlık”, “kasvet” ve “gölge” gibi kelimeleri kullanma ihtiyacı duyar. Bu ifade biçimi ise onun evlerinin gotikliğini daha da ön plana çıkarır.

3. Orhan Pamuk’un Yaşadığı Gotik / Müze Evler

Orhan Pamuk’un yaşamında ev (mekân) karanlık olduğundan, kendisi de bu durumdan etkilenir ve hep karanlığa meyyleder. Yıkık dökük harabeler; mezarlar, karanlık ve kasvetli mağaralar, ormanlar, gizemli yer altı labirentleri, manastırlar, kuleler ve korkutucu şatolar, gotik yoğunluğu oluşturan mekânlardandır (Özgör, 2017, s. 32). Orhan Pamuk’un eserinde bahsini ettiği “müze ev”lerin tasvirine ve kendisinde uyandırdığı duygulara bakıldığında benzer bir gotik yoğunlukla karşılaşılır. Pamuk, gotik edebiyatın /sinemanın karanlık mekânlarında yaşamaktadır:

“... içimdeki kötülüğün asıl kaynağının uygunsuz hayaller kurmak olduğunu hissediyor, müze dairelerin odalarında yaşarken çoğu zaman düpedüz sıkıntıdan, başka bir yerde yaşadığımı, başka biri olduğumu düşünüyordum” (Pamuk, 2021, s. 28).

Ancak, Orhan Pamuk’un hayatında ev ve evin çevresiyle ilgili şeylerden bir korkma durumu, yani “oykofobi” yoktur:

“Ev ve evin çevresiyle ilgili şeylerden korkma durumu. Oykofobi daha çok Güney Gotiği’nde karşımıza çıkar. Ev ile ilgili bu korkuları Freud tekinsiz kavramıyla açıklamaya çalışmıştır. Tekinsiz, Almanca ‘unheimlich’ evcil olmayan manasıyla kullanır. Tanıdık, bastırılmış olanın geri dönüşü olarak açıklanabilecek duruma gotik romanlarda ve sinemada sıklıkla rastlarız. E.A. Poe’nun Kızıl Ölümün Maskesi, Usher Evi’nin Çöküşü mekâna ait bu korkuları yansıtan eserlerden bazılarıdır” (Özgör, 2020, s. 507).

Onun, bulunduğu mekândan korku duymamakla birlikte, sıkıldığı ise bir gerçektir. Kendini korkutmayan bu evler/apartmanlar, tekinsiz görünüşleri ile dikkat çekerler. Tekinsiz kelimesi etrafında şunlar söylenebilir:

“Heimlich kavramının içerdiği evde olmak, güvenli bir mekânda olmayı ifade ederken, unheimlich evin dışında olduğu için tekinsiz, uğursuz, korkulması ve uzak durulması gereken anlamlarını taşır” (Özakın, 2018, s. 693).

Normalde Almancada “tekinsiz”, evde olmamayı, evden uzak olmayı ifade ederken Orhan Pamuk, evde olduğu hâlde tekinsiz bir ortamda yaşar. Kasvetli olanın önem kazandığı *İstanbul Hatıralar ve Şehir’de*, böylelikle insanın karanlık tarafı da gün yüzüne çıkar. Bu tür evler ve apartmanlar, aynı zamanda karanlık fikirlere de gebe olabilmektedir. Orhan Pamuk’un çocukluğunu ve gençliğini geçirdiği evlerin/apartmanların hâlinin, kendisinde karanlık fikirler oluşmasında büyük payı vardır.

Pamuk’un yaşadığı mekânları, bu kadar karanlık ve kasvetli yapan, içlerinin “tıkış tıkış” eşya ile dolu yani kalabalık olmalarıdır. Bu eşyaların kendisine korku verdiği tek olay, 4 Eylül

1963'te bir şilebin karaya girmek suretiyle iki ahşap yalıyı yıkmaları ve gazetelerin yıkımının fotoğraflarını basmasıdır. Bu fotoğrafları, çocuk Orhan Pamuk dayanılmayacak kadar korkutucu bulur. Bunun nedeni eşyalardır. Bu eşyalar, kendi evlerinde de benzerleri bulunan şeylerdir. Tanıdık koltuklar, büfeler, sehpa, paravanlar, sandalyeler... Her şey aynı gibidir. Evdeki bu bol eşyalı ortam, onu sıkır. Kafasında ikinci bir âlem yaratmasına neden olur. Hep bu ikinci âleme koşmak ister. İstanbul'da bir başka evde, başka bir Orhan'ın yaşadığını düşünür. Onun yerine geçebileceği günleri hayal eder.¹ Kafasında ikinci bir âlem oluşturmalarının tek nedeni, eşya ile dolu kasvetli evlerdir:

“Beni ikinci âleme koşturan ya da İstanbul'da bir başka evde bir başka Orhan olduğunu, onun yerine geçebileceğimi bana düşündürten şey, hayatın, müze evin salon ve koridorlarının, halıların (halılardan nefret ederim) ve matematikle bulmacaya meraklı pozitivist erkekler kalabalığının çok sıkıcı olması, maneviyatsızlık, sevgisizlik, resimsizlik ve edebiyatsızlık (masalsızlık) belirtilerinin fazla olması (yaşlandıkça bunu inkâr ettiler) ve evin tıktık eşya dolu, karanlık ve kasvetli bir yer olmasıydı, kendi mutsuzluğum değil.” (Pamuk, 2021, s. 30-31).

Karanlık, kasvetli bir mekânda yaşamını sürdüren Pamuk'un evi gotik romanlardaki evleri anımsatır. Bu tip eserlerde, gölge altındaki salon, canlı insan ve hayvan resimleriyle süslüdür. Koyu renk ve oymalı ahşap eşyalarla doludur. Bu cansız nesneler eve ürkütücü bir hareketlilik verir (Koçsoy, 2010, s. 96). Orhan Pamuk da tıktık eşya ile dolu olan bu ürkütücü evde yaşamaya mahkûm olmuş gibidir. *İstanbul Hatıralar ve Şehir*'de, bu eşya ile dolu ve kalabalık mekânları olumsuz anlamda eleştirir. Eski kültürün yerine güçlü, kuvvetli yeni bir şey kurulamadığı için, bütün çaba sadece geçmişi unutmaktan ibaret kalır. Konaklar yıkılır, kültür ise basitleştirilir. Bütün bu tuhaflıkları Pamuk, bir “kasvet” olarak yaşar.

¹ Kafasında ikinci bir âlem yaratarak yaşayan kişilerden biri de Tanpınar'ın Abdullah Efendi'nin Rüyaları isimli hikâyesindeki Abdullah Efendi'dir. Bu hikâye de barındırdığı gotik unsurlarla dikkat çeker. Geniş bilgi için bk. Kılıçkaya, D. (2022). “İki Abdullah'ın Oynadığı Köşe Kapmacada Veyahut Alicengiz Oyununda” Edgar Allan Poe İzleri. Fikriyat Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 2 (1), s.1-22.

Orhan Pamuk, Çeken: Sedat Mehder (Kaynak: <https://www.orhanpamuk.net/photos.aspx>)

Orhan Pamuk’un çocukluğunu ve gençliğini geçirdiği evlerdeki büfeler, her zaman kilitlidir. Çin porselenleri, fincanlar, gümüş takımlar, şekerlikler, enfiye kutuları, kristal bardaklar, gülabdanlar, tabaklar, buhurdanlarla dolu vitrinli büfeler, evi/apartmanı daha da karanlık ve kasvetli bir hâle sokar:

“İçlerinin birbirine o kadar benzemesine, yemek takımlarından şekerliklere, koltuklardan küllüklere pek çok eşyanın aynı olmasına rağmen her kat apayrı âlem, apayrı memleketmiş gibi gelirdi bana. Eşyalarla dolu bütün o kasvetli hâline rağmen, belki de bu yüzden, babaannemin salonuna gidip orada oynamaktan, müzemsî salonun, vazoların, fotoğraf çerçevelerinin, sehpaların gölgesinde hayaller kurmaktan, burasının başka bir yer olduğunu düşlemekten hoşlanırdım” (Pamuk, 2021, s. 24).

Gotik etkiler barındıran ve romantik dönem özellikleri gösteren eserlerde, medeniyetten uzak malikâneler, egzotik ülkelerden gelen eşyalarla dolu tavan araları dikkat çeker (Doğan, 2008, s. 164). Eşya ile dolu bir tavan arası mesabesinde olan babaannenin büfesi bu açıdan ilgi çekicidir. Hiç açılmayan vitrinindeki ayaklı gümüş şekerlikler, çocuk Pamuk’un hayallerini de etkiler. Hayal kurarken kimi zaman gözünün önünde bu şekerlikler belirir.

Salonda sedef kakmalı rahleler, kavukluklar, arkasına hiçbir şeyin gizlenmediği paravanalar vardır. Bunların hiçbirini kullanılmaz. Kütüphanenin içinde, Pamuk'un Amerika'ya göç etmiş amcasının yirmi yıllık tozlu ve ciltli tıp kitapları dizilidir. Amca Özhan Pamuk, Amerika'ya göç ettikten sonra askerliğini yapmadığı için Türkiye'ye geri dönemez. Bu yüzden Pamuk, babaannesinin sürekli bir “yas havası” içinde olduğunu belirtir. Amcasının tıp kitaplarıyla dolu olan kütüphanenin cam kapakları hiç açılmaz. Bu eşyalar, apartmanın her katının salonlarında görülebilecek cinstendir ve bu durum, Pamuk'ta eşyaların “ölüm” için sergilendiği duygusunu uyandırır.

Orhan Pamuk'un anne ve babasının sürekli kavga ettikleri ve ayrıldıkları evlerin/apartmanların ilki, “Pamuk Apartmanı”dır. Pamuk Apartmanı, Orhan Pamuk'un asıl evinin bulunduğu yerdir ve o, elli yaşında yazdığı *İstanbul Hatıralar ve Şehir*'de, arada İstanbul'un başka yerlerinde yaşamasına rağmen, gene bu apartmanda yaşamaya devam ettiğini belirtir. Orhan Pamuk, Pamuk Apartmanı'nı “karanlık müze ev” olarak niteler. Aslında evlerini birer müzeye çeviren ve onlara müze muamelesi yapanlar sadece Pamuk'un ailesindeki bireylerden ibaret değildir. Pamuk, eski zenginlerin konaklarına ya da yalılarına misafirlğe gittiklerinde onların, “... evlerini, misafirlerine müze gezdirir gibi” gezdirdiklerini ifade eder (Pamuk, 2021, s. 184). Pamuk'a göre televizyonun, salonları birer müzeden sinema salonuna çevirme konusunda büyük bir işlevi vardır. Ekran başında birlikte toplanma fikri, bir filmi ya da haberi seyrederken hep birlikte konuşup gülme düşüncesi ve zevki, buna sebep olur. Pamuk, bu değişimi olumlu karşılamakla birlikte, “müze salon” fikrinden ısrarla vazgeçmeyen bireylerle de karşılaştığını ifade eder.

Apartman katlarının her birinde birer ikişer piyano bulunur. Katlara yerleşebilmenin ve yuva kurmanın şartlarındanmış gibi gözüken piyano, hiç çalınmayan bir öğedir. Bu durumun Orhan Pamuk'ta yarattığı duygu ise şöyledir: “Hiçbiri çalınmayan bu piyanolar bende hüznün ve kasvet uyandırır” (Pamuk, 2021, s. 17). Gerek romanlarda gerekse filmlerde piyano, gotik bir görüntü oluşturmak için kullanılan ayrıntılardandır (İşlek, 2019, s. 117). Gotik bir görüntünün oluşmasına sebep olan piyanoların başka vazifesi ise çerçevelenmiş fotoğrafları sergilemektir. Apartmanın her katında piyano, aynı iş için kullanılır. Çerçevelenmiş bu irili ufaklı fotoğraflar, sadece piyanonun üstünde yer almaz, Pamuk'un babaannesinin oturma odası ve salonundaki bütün yatay yüzeyler bu fotoğraflarla kaplıdır. Çerçevelenmiş fotoğraflar, çoğunlukla İngiliz gotik edebiyatının bir ürünü olan ve geçmişin yüzlerini taşıyan tabloları andırır (Demirci'den aktaran Terek Ünal; Erol, 2017, s. 459). Baş köşede duran ve hiç yakılmayan şöminenin üzerindeki duvarda da çerçevelenmiş fotoğraflar vardır:

“Müze salona giren birisi, bu büyük fotoğrafların yerinden ve babaannemle dedemin o zamanlar hâlâ kimi Avrupa devletlerinin pullarında gördüğüm kral ve kraliçeler gibi birbirlerine dönük durmalarına karşın kameraya bakışlarından, hikâyenin onlarla başladığını anlardı” (Pamuk, 2021, s. 19).

Görüldüğü gibi, apartmanlarda zenginlik simgeleri, “kasvetli” bir şekilde sergilenmektedir. Gotik film ve eserlerdeki eve dair ikonografik öğelere bakılırsa bunların çok odalı, belli bir zenginliğe sahip evler olduğu görülür (İşlek, 2019, s. 116). Pamuk’un yaşadığı apartmanı bir konak gibi tarif ettiği ve çok odalı, zengin konakların gotik eserlerin özelliklerinden olduğu göz önüne alınırsa mekânın gotikliği daha da belirginleşir.

Ağabeyi Şevket Pamuk’un okula başladığı ilk yıllarda can sıkıntısından bazen tek başına bezen de annesiyle birlikte, babaannesinin yaşadığı üst kata çıkar. Babaannesi hâlâ yatağında yatmaktadır. Pamuk, perdelerin çekili olması ve diğer apartmanların yakınlığı yüzünden özellikle sabahları “karanlık” olan ve bir “antikacı dükkânı”na benzeyen salonda, kendi kendine oynar. Evin bu kadar karanlık olmasının nedenlerinden biri de perdelerdir. Ağır perdeler ve eşyalar, Pamuk’a hüznün gibi çöker. Orhan Pamuk, karanlık-aydınlık gibi ikili karşıtlıklar üzerinde durarak her zaman karanlık olandan yana olduğunu vurgular. Bunun nedeni güneşsiz ve karanlık evlerde yaşamasıdır:

“Güneş, temiz hava, ışık. Ev bazan o kadar karanlık olurdu ki yaz günü perdeler açıldığında olduğu gibi, sokağa çıkınca ışıktan gözlerim kamaşırdı ” (Pamuk, 2021, s. 36).

Bu yüzden, hiçbir zaman İstanbul’un güneşli ve aydınlık günlerini, fotoğraflarını, resimlerini sevememiştir. Karanlıkta kalmış olan Orhan Pamuk’un, karanlıktan korkmamakla birlikte, “kasvet”in onda bir hüznün havası oluşturduğu, bir müddet sonra yaşadığı şehre de bu hüznün penceresinden bakmaya başladığı görülür. Şehri her zaman karanlık, kasvetli ve siyah-beyaz hâliyle görmeyi tercih eder. Dolayısıyla kitapta, kaybolan ve melankolik bir İstanbul imgesi görülür. Kasvetli bir müze evin yarı karanlığında büyümesine rağmen, ev içlerine ise düşkündür.

Pamuk’un yaşadığı evleri, karanlık ve kasvetli yapan bir diğer öge ise kristal lambalardır. Yazıhanedeki kristal lambalar etrafı daha da kasvetli yapar. Bir röportajında kristal lambaları “ahmak avizeler” olarak nitelendiren Pamuk, bu nesnenin evi daha da sıkıntılı yaptığı görüşündedir. Oda, gotik bir salona dönüşmüş gibidir:

“Gotik salon, İspanya’da yapılmış Gotik kiliselerin sitilinde bir mimari şaheserdir. Bütün duvarları ve tavanları Gotik sitil ünitelerle renklendirilmiş ve güzelleştirilmiştir. Ortasında tavana asılı üç büyük bakır avize mevcuttur” (Bayhan, 2007, s. 50).

Salondaki eşya kalabalığı bir müddet sonra çocuk Orhan Pamuk'un bunları farklı şekilde görmesine, hayal etmesine neden olur.

Pamuk Apartmanı'nın yanı sıra, yazarın hayatında önemli olan bir başka konut/apartman ise Cihangir'de teyzesinin oturduğu ve beş yaşındayken bir müddet kaldığı evdir. Bu evde kaldığı müddetçe asıl evine, Pamuk Apartmanı'na dönmek ister. Kendileri yoksullaşıp 1960'ların başında Cihangir'e, bu apartmana taşındıklarında şehrin, apartman daireleri anarşisinden ibaret olmadığını kavrar. İstanbul'da bir mahalle hayatı olduğunu öğrenir. Bir müddet burada oturan aile, daha sonra başka yerlere taşınacak olsa da Cihangir'deki dairede, yazarın annesinin ve anneannesinin pek çok “eski eşya”sı muhafaza edilecektir. On altı yaşına geldiğinde ise yazarın annesi, resim atölyesi olarak kullanması için dairenin anahtarını Orhan Pamuk'a verir:

“İyi ısıtılmamış, toz ve küf kokan eski eşyalarla dolu hüznü bir dairede İstanbul'un manzaralarını yapmak beni daha da hüzünlendiriyordu” (Pamuk, 201, s. 256).

Pamuk, daha sonra ise burayı yazıhane olarak kullanarak *İstanbul Hatıralar ve Şehir* kitabının bir kısmını burada yazar.

Pamuk'un yaşadığı evler, gotik edebiyat bağlamında düşünüldüğünde pek çok yönü ve özelliğiyle şatoyu andırmaktadır. Bu noktada akla Bahtin'in “şato kronotopu” gelir. Bilindiği gibi, Mihail Bahtin'in belirlediği belli başlı kronotoplardan biri de “şato”dur. Şato, Orta Çağ Avrupa'sına özgü bir mimari türü olduğu için özellikle Batı edebiyatında sıklıkla görülür (Şimşek, 2019, s. 52):

“Şato, feodal dönem lordlarının yaşadığı yerdir (dolayısıyla, geçmişin tarihsel figürlerinin mekânıdır); yüzyılların ve nesillerin izleri, mimarisinin çeşitli bölümleri olarak, mobilyalarda, silahlarda, ataların portrelerinin bulunduğu galerilerde, aile arşivlerinde ve hanedanlık imtiyazı ve hakların babadan oğula geçmesini içeren belirli insan ilişkilerinde gözle görünür biçimde düzenlenmiştir” (Bahtin'den aktaran Gezeroğlu, 2015, s. 57).

Pamuk'un evlerini şatolaştıran özelliklerden bazıları şöyle açıklanabilir: Şatolarda feodal dönem lordları yaşarken *İstanbul Hatıralar ve Şehir*'deki evlerde, aristokrat Pamuk ailesi yaşar. Şatolar, mobilyaları ve atalarının portrelerinin bulunduğu galerileri ile ön plana çıkarken Pamuk'un evlerinde gerek piyanoların gerekse şöminelerin üzerinde dizilen çerçevelenmiş aile fotoğrafları görülür. Şatolarda hatıralar çeşitli nesnelerle canlandırılmaya çalışılırken Pamuk'un evinde de bu hatıra nesneleri ön plana çıkar. Geçmişle sürekli bir bağ kurmaya çalışan şato ile hatıraları sürekli canlı tutmaya çalışan Pamuk'un evleri birbirine benzer. Son olarak şatolarda

zamanın izleri “müzevari” bir nitelik taşıırken Pamuk’un evleri ise zaten kendisi tarafından “müze ev” olarak nitelendirilir.

Pamuk’un yaşadığı gotik evlerdeki ailenin durumuna bakıldığında ise mutsuz, huzursuz insanlardan oluştukları görülür. Hep bir arayış içerisinde olan, genelde canları sıkkin olan bu insanlar, mutluymuş gibi yaşarlar fakat huzursuzdurlar. Gotik evlerde aile kurumunun bozuk olduğu göz önüne alınırsa (Kirkland’dan aktaran Özgör, 2018, s. 972) Pamuk’un evlerindeki insanların psikolojilerinin, mekânın gotikliğini daha da artırdığı söylenebilir.

Görüldüğü gibi, karanlık ve sıkıntı verici gotik yerler, kasvet veren mekânlar ve ışığı az olan salonlarda geçen gotik eserlerin evlerinin bir yansıması, *İstanbul Hatıralar ve Şehir*’de görülür. Gotik edebiyatın/sinemanın loş salonlarında, karanlık, kuytu köşelerinde çocukluğunu ve gençliğini geçirmiş olan Orhan Pamuk’un, kasvetli denebilecek bu eserinde, “karanlık mekân” her yönüyle öne çıkarılmıştır. Orta Çağ’ın karanlık ve sıkıntı verici gotik yerleri Pamuk’un çocukluğuna, gençliğine ve bu eserine sirayet etmiş gibidir. Gotik mekânlara uygun şekilde Pamuk’un yaşadığı evlerin içi ışıksız, kasvetli ve tekinsizdir.

Sonuç

Birçok gotik romanda ya da hikâyede, dolaylı ya da dolaysız olarak eski, kadim, ölü ya da gizli olanın gün yüzüne çıkması gibi, Orhan Pamuk’un *İstanbul Hatıralar ve Şehir* isimli kitabında da geçmişi uzun zamana dayanan hatıraların ortaya çıktığı görülür. Bu hatıralarda dikkat çeken hususlardan biri de Pamuk’un yaşadığı evlerin karanlık olmalarıdır. Bu ışıksız mekânlar, beraberinde iç sıkıntısını getirir. Dolayısıyla Orhan Pamuk, ailesinin tercihi nedeniyle, kasvetli “gotik” mekânlarda çocukluğunu ve gençliğini geçirmek zorunda kalmıştır.

İstanbul Hatıralar ve Şehir isimli kitabın incelenmesi sırasında şu sonuçlara varılmıştır;

- Karanlıkta kalmış olan Orhan Pamuk’un, karanlıktan korkmamakla birlikte, kasvetin onda bir hüznün havası oluşturduğu, bir müddet sonra da yaşadığı şehre bu hüznün penceresinden bakmaya başladığı görülür.
- Orhan Pamuk’un yaşamında, ev(mekân) ışıksız olduğundan, kendisi de bu durumdan etkilenmiş ve hep karanlığa meyletmiştir.
- Evdeki bol eşyalı ortam, onu sıkar. Kafasında ikinci bir âlem yaratmasına neden olur. Hep, bu ikinci âleme koşmak ister. İstanbul’da bir başka evde, başka bir Orhan’ın yaşadığını düşünür. Onun yerine geçebileceği günleri hayal eder.
- Gotik edebiyatın karanlık ve kasvetli evlerinde büyüdüğü için, hiçbir zaman İstanbul’un güneşli ve aydınlık günlerini, fotoğraflarını, resimlerini sevebilmiştir.

- Tüm bu eşyalar ve kasvet, Pamuk'ta ölüm duygusunu canlandırırsa da aslında, evlerin/apartmanların içinde “ölüm”, hiç düşünülmeyen, akla dahi getirilmeyen bir kavramdır. Kendisinin de belirttiği gibi, onun yaşadığı evler maneviyatsızdır. Bu yüzden, maneviyatla birlikte düşünülmesi gereken ölüm ve ahiret gibi konular, bu ev ve apartmanlarda dile getirilmez.
- Pamuk'un evleri/apartmanları pek çok yönüyle gotik edebiyatın şatolarını /konaklarını andırır. Batı kültüründeki şato motifinin yerini Türk kültüründe konak ögesi alır. Orta Çağ'ın eski şatolarının şehirdeki karşılığı veya versiyonu denebilecek konakvari bir aile apartmanında yaşamış olan Pamuk, ıssız koridorlar ve ışığı az salonlarda büyümeye mahkûm olmuştur.

Bilindiği gibi, insan şahsiyetinin üçte ikisi, iki ila altı yaşları arasında gelişir ve oluşur. Üçte birinin ise gençlik dönemlerinde temelleri atılır. Orhan Pamuk'un yirmi iki yaşına kadarki hatıralarını anlattığı *İstanbul Hatıralar ve Şehir* kitabından anlaşıldığı üzere, Pamuk'un şahsiyetinin gelişmesinde yaşadığı evlerin/apartmanların büyük bir rolü olmuştur. Huzursuz ve mutsuz insanların yaşadığı “gotik” evlerden birinde yetişmiş olan Orhan Pamuk'un bu eseri, yazarın kimliğini vermesi ve şahsiyetini anlatması bakımından dikkate değerdir.

Kaynakça

- Bayhan, A. A. (2010). Osmanlı döneminde batılılaşma sürecinin ortadoğu’ya ve afrika’ya yansımaları: mısır ve israil’den örnekler. *Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi*, 0 (19), 23-65.
- Buhara, O. (2008). *Emily Bronte’nin Wuthering Heights, Charlotte Bronte’nin Vilette, Anne Bronte’nin The Tenant of Wildfell Hall romanlarında ‘gotik’ unsurların incelenmesi*. [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Doğan, Ü. (2008). Emily Bronte ve “uğultulu tepeler”, *Adıyaman üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, (1), 161-165.
- Doğan, Ş. (2019). Orhan Pamuk'un romanlarında kent algısı. [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Batman Üniversitesi.
- Erdoğan, S. K. & Birol, G. (2021). Cevdet bey ve oğulları romanında “ev” ve mekânsal aidiyet kavramı. *Afyon kocatepe üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 23 (4), 1567-1580. DOI: 10.32709/akusosbil.905524
- Erol, V. & Terek Ünal, G. (2017). Dexter ve bates motel dizilerinde travma ve şiddetin sunumunun karşılaştırmalı analizi. *Kesit Akademi Dergisi*, (11), 457-475. Retrieved from <https://dergipark.org.tr/en/pub/kesitakademi/issue/59833/864537>.
- Gezeroğlu, S. (2015). Nezihe meriç’in öykülerinde kronotop (zaman-uzam). [Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi] Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi.
- Görgülü, T. (2012). Türkiye’de “modernleşme” ve çok katlı konutlar. *Modernite ve Mimari* içinde (95-117). Esenler Şehir Düşünce Merkezi.
- İşlek, S. T. (2019). Guillermo del Toro’nun fantastik figürleri hangi türlerin sınırlarında gezer?. *Sekans sinema kültürü dergisi*, (e11), 101-127
- Kanter, B. (2020). Halide Edib’in romanlarında İstanbul’un geleneksel ve modern yüzü. *Uluslararası Türkçe edebiyat kültür eğitim (teke) dergisi*, 9 (3), 1033-1049.
- Kılıçkaya, D. (2016). Oğuz Atay’ın “unutulan” ve “korkuyu beklerken” adlı hikâyelerinde gotik unsurlar. *Çankırı karatekin üniversitesi sosyal bilimler enstitüsü dergisi*, 7(1): 685-696.
- Kılıçkaya, D. (2022). İki abdullah’ın oynadığı köşe kapmacada veyahut alicengiz oyununda edgar allan poe izleri. *Fikriyat sosyal bilimler araştırmaları dergisi*, 2 (1), s.1-22.
- Kısmet, B. (2021). Tasarlanan ve algılanan tekinsizlik kavramının mimarlıkta boşluk ve ışık üzerinden ölçülmesi. *Journal of computational design*, 2(1), 189-216.
- Koçsoy, F. G. (2010). Shirley Jackson’ın hill house’un büyüü adlı romanında gotik mekân ve anne-kız ilişkileri. *Fırat üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 20(2), 91-104.

- Morkoç, H. (2021). *Charles Nodier ve fantastik evreni* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi.
- Özakın, D. (2018). Rus edebiyatında gotik estetiğin temel kavramları olarak yüce (sublime) ve tekinsiz (unheimlich). *ulakbilge*, 6 (25), 687-701.
- Özgör, C. O. (2017). *Kara romantizm, düşsel imgeler ve kâbus resimleri* [Yayımlanmamış sanatta yeterlik tezi]. Hacettepe Üniversitesi.
- Özgör, C.O. (2018). Güzel sanatlardan popüler kültüre, metinlerarası ve transmedya bağlamında silent hill video oyunu. *ulakbilge*, 6 (27), 967-979.
- Özgör, C. O. (2020). Batıl inançların korku sinemasındaki yansımaları. *Sinefilozofi*, 5(9), 504-520.
- Pamuk, O. (1983). Orhan Kemal roman ödülü'nü kazanan Orhan Pamuk: yazmak, bir yaşama biçimidir. *Milliyet Aktüalite*. 17 Ocak 2022 tarihinde, <http://openaccess.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/166400/001520124006.pdf?sequence=3> adresinden erişildi.
- Pamuk, O. (2021). *İstanbul hatıralar ve şehir*. İstanbul: YKY.
- Şimşek, F. B. (2019). *Bireysel tarihin kronotopu olarak kent ve kent unsurları: demir özlü örneği* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi.
- Yavuz, M. Ertuğ; Geçikli, K. (2008). Gotik romanda aydınlanma karşıtlığı. *Cumhuriyet üniversitesi sosyal bilimler dergisi*, 32(1),171-188